

ЕКОНОМІКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА

УДК 330.131.7

ДОСЛІДЖЕННЯ СТУПЕНЯ ВПЛИВУ ГОСПОДАРСЬКИХ РИЗИКІВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ НАФТОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

М.О. Данилюк, Л.І. Ріщук

*ІФНТУНГ, 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська 15, тел. (0342) 507623,
e-mail: public@nung.edu.ua*

Проаналізовано діяльність нафтопереробних підприємств, визначено основні чинники впливу та розглянуто вагомі види ризиків. Розраховано та обґрунтовано комплексну оцінку ступеня впливу груп ризиків на діяльність нафтопереробних підприємств.

Ключові слова: ризик, група ризиків, ймовірність виникнення, ступінь впливу.

Проанализирована деятельность нефтеперерабатывающих предприятий, определены основные факторы влияния и рассмотрены весомые виды рисков. Рассчитана и обоснована комплексная оценка степени влияния групп рисков на деятельность нефтеперерабатывающих предприятий.

Ключевые слова: риск, группа рисков, вероятность возникновения, степень влияния.

Activity of oil-processing enterprises is analysed, certainly basic factors of influence and the ponderable types of risks are considered. The complex estimation of degree of influence of groups of risks is expected and grounded on activity of oil-processing enterprises.

Keywords: risk, group of risks, rise probability, degree of influence.

Постановка проблеми. Через відсутність чіткої державної політики щодо розвитку нафтогазового комплексу в діяльності нафтопереробних підприємств накопичилося чимало проблем. Для функціонування цих підприємств характерний значний ступінь невизначеності результатів діяльності, залежність від чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, що супроводжується ризикованістю та може спричинити негативні наслідки. Тому необхідно знати вагомі ризики, вміти визначати їх вплив на діяльність підприємств з метою ефективного управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі питання визначення та оцінки впливу окремих груп ризиків на господарську діяльність підприємств знайшли відображення у працях вчених В.Вітлінського [2], В.Лук'янової [3], Н.Машиної [4], А.Старостіної [5] та інших. Проте в них недостатньо приділено уваги дослідженню впливу ризиків на підприємства різних галузей, зокрема на нафтопереробні підприємства. Адже врахування специфіки їх діяльності дає підстави зменшити перелік груп ризиків та акцентувати увагу на найактуальніших.

Постановка цілей. Цілі статті полягають в тому, щоб визначити вагомі види ризиків для нафтопереробних підприємств та оцінити ступінь їх впливу на господарську діяльність.

Виклад основного матеріалу. Для діяльності нафтопереробних підприємств характерно чимало проблем та загроз, які впливають на показники господарювання та можуть призвести до небезпечних чи ризикових ситуацій.

Проаналізуємо динаміку доходу та прибутковості ВАТ "Нафтохімік Прикарпаття", ВАТ "Нафтопереробний комплекс — Галичина" та ВАТ "Лукойл-Одеський нафтопереробний завод" для оцінки їх поточного стану господарської діяльності (табл. 1).

Дані таблиці свідчать про нестабільну роботу аналізованих підприємств, що зумовлено впливом різноманітних ризикоутворюючих чинників. Прибутково всі підприємства працювали лише у 2003 та 2005 роках.

У 2006 році, незважаючи на значне зростання доходу від реалізації продукції, ВАТ "Нафтохімік Прикарпаття" та ВАТ "НПК-Галичина" працювали менш ефективно. Це зумовило зменшення прибутку майже у 8 разів для ВАТ "Нафтохімік Прикарпаття" та отри-

Таблиця 1 – Динаміка доходу та прибутку підприємств

Показники	Роки						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ВАТ "Нафтохімік Прикарпаття"							
Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	331958	961835	2275727,5	1361100,4	3636857	1952283,3	1382863
Чистий прибуток (+), збиток (-), тис.грн.	-221,2	25410,5	18925,8	78774,1	9727,6	-60183,6	-330055
ВАТ "НПК – Галичина"							
Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	347329	1646930	3149520	1894156,3	2785825,1	1786073	1918239
Чистий прибуток (+), збиток (-), тис.грн.	2648	23291,1	8111,6	2700	-67436,8	-17215	12501
ВАТ "Лукойл – Одеський НПЗ"							
Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	141576	148438	150418	2046149,5	7308,7	19396	7271779
Чистий прибуток (+), збиток (-), тис.грн.	-1483,3	489,6	-1923,3	16998,1	-64306,5	-126927	-1276515

мання збитку в розмірі 67 млн. грн. для ВАТ "НПК-Галичина". В 2007-2008 роках ВАТ "Нафтохімік Прикарпаття" та ВАТ "Лукойл — Одеський НПЗ" працювали збитково. Основною проблемою аналізованих нафтопереробних підприємств є неспроможність випускати моторні палива підвищеної якості через відсутність процесів очищення від сірчаних сполук бензинів та дизельних палив. Продаж моторних палив проводиться з відрахуванням акцизного збору, що значно знижує прибутки підприємства.

Зменшення доходу від реалізації продукції та чистого прибутку ВАТ "Нафтохімік Прикарпаття" зумовлено, в першу чергу, зниженням об'ємів переробки через відсутність нафти та зростанням операційних витрат на ремонт і реконструкцію виробничих потужностей. Основними причинами зниження рівня переробки були:

- відміна Держспоживстандартом України наказу, що затверджував зміни до ДСТУ 3868-99 "Паливо дизельне", ТУ та ДСТУ 4063-2001 "Бензини автомобільні", які давали можливість виробляти бензин з масовою часткою сірки до 0,1% та дизпаливо – до 0,5% за відсутності на нафтопереробних підприємствах процесів гідроочищення та ізомеризації;

- обмеженість постачання ресурсів малосірчаної нафти каспійських родовищ нафтопродуктом "Одеса-Броди".

Недопостачання нафти призвело до простоювання даного підприємства 129 днів у 2007 році та 260 днів у 2008 році. У 2008 році частина збитків була спричинена різницями курсу щодо валютного кредиту підприємства, а також відсутністю переробки давальницької сировини.

Збитковість діяльності ВАТ "Лукойл — Одеський НПЗ" спричинена витратами на реконструкцію потужностей та зростанням опе-

раційних витрат. У 2008 році проводилися роботи з реконструкції установки атмосферно-вакуумної трубчатки з метою збільшення потужності первинної переробки нафти до 2,8 млн. т/рік, а також будівництво та введення в експлуатацію установки вісбрекінгу гудрону, будівництво блоку гідроочищення газової фракції. Зауважимо, що у 2007 році переробка нафти на підприємстві не здійснювалася, у зв'язку з цим випуску продукції не було. Основним видом діяльності було надання послуг із прийняття, зберігання та відвантаження нафтопродуктів. Значне зростання доходу від реалізації в 2008 році пояснюється тим, що було налагоджено виробництво дизельного палива підвищеної якості, що відповідає екологічним нормам.

Зменшення на 50 млн. грн. збитків у 2007 році та отримання прибутку у розмірі 12,5 млн. грн. на ВАТ "НПК-Галичина" зумовлено збільшенням глибини переробки нафти та зниженням ціни на сировину у другій половині 2008 року. Важливе значення для підприємства має видобуток парафінистої нафти західного регіону, що зумовлює виробництво твердих парафінів різних видів.

Таким чином, за незмінних умов роботи можна говорити про подальшу збиткову діяльність аналізованих нафтопереробних підприємств. Проте вичерпність власної сировини, зношеність обладнання, застаріла техніко-технологічна база, недостатня кваліфікація управлінського персоналу, неефективна політика уряду – це ті чинники ризику, які впливають на підприємства і можуть негативно відобразитися на їх діяльності та призвести до отримання збитків.

Отже, діяльність нафтопереробних підприємств характеризується невизначеністю, ризикованістю, що спричинює їх збитковість. Для ефективної їх діяльності необхідно діагносту-

Таблиця 2 – Ймовірності впливу та ступені впливу груп ризиків

Групи ризиків	ВАТ "Нафтохімік Прикарпаття"		ВАТ "НПК – Галичина"		ВАТ "Лукойл – Одеський НПЗ"	
	Ймовірність появи, дол.один.	Ступінь впливу, бали	Ймовірність появи, дол.один.	Ступінь впливу, бали	Ймовірність появи, дол.один.	Ступінь впливу, бали
Зовнішні ризики						
Політичні	0,76	3,95	0,68	4,1	0,74	3,8
Соціально-демографічні	0,15	1,80	0,10	2,04	0,2	1,67
Правові	0,42	4,20	0,52	3,65	0,62	3,34
Екологічні	0,20	2,25	0,45	2,43	0,71	2,68
Економічні	0,36	3,20	0,44	2,85	0,34	3,62
Кліматичні	0,23	1,2	0,20	1,12	0,16	1,65
Внутрішні ризики						
Інвестиційні	0,41	4,10	0,38	3,85	0,40	3,26
Фінансові	0,56	3,82	0,52	3,78	0,47	4,06
Виробничі	0,51	3,23	0,52	3,45	0,43	3,56
Кадрові	0,50	4,23	0,48	3,91	0,4	4,11
Технічні	0,35	3,90	0,32	2,87	0,26	3,06
Інформаційні	0,20	2,40	0,17	2,15	0,25	1,89
Інноваційні	0,28	3,95	0,27	2,36	0,23	3,28
Комерційні	0,44	3,85	0,52	3,72	0,41	3,77

вати ризики, проаналізувати та оцінити найважливіші і оптимізувати їх вплив.

Для визначення вагомих груп ризиків, що зустрічаються на досліджуваних підприємствах використано метод експертних оцінок. Опитування проводилося на ВАТ "Нафтохімік Прикарпаття", ВАТ "НПК — Галичина", ВАТ "Лукойл — Одеський НПЗ". До опитування були залучені керівники вищого та середнього рівня управління, кожен із яких здійснював оцінку незалежно від інших. Для аналізу було використано середньоарифметичне значення оцінок експертів.

Так, найважливішими ризиками для нафтопереробних підприємств є політичний, правовий, економічний, інвестиційний, виробничий, технічний та фінансовий.

У табл. 2 наведено середньозважені величини ймовірності виникнення та ступеня впливу зазначених груп ризиків. За результатами досліджень можна зробити таке узагальнення:

– для ВАТ "Нафтохімік Прикарпаття" найвища ймовірність появи спостерігається для групи політичних ризиків (0,76), фінансових ризиків (0,56), виробничих ризиків (0,51) та кадрових ризиків (0,50). Згідно зі шкалою оцінювання, ризикова ситуація, вірогідно настане. Великий вплив на господарську діяльність підприємства мають кадрові, правові, інвестиційні, інноваційні, політичні, технічні, комерційні та фінансові ризики. Отже, враховуючи значення наведених показників, необхідно зауважити, що керівництву потрібно зосередити увагу на

групах ризиків, які мають високі значення ймовірності появи та ступеня впливу, тобто на політичних, кадрових та фінансових;

– діяльності ВАТ "НПК–Галичина" та ВАТ "Лукойл – Одеський НПЗ" найбільше загрожує поява політичного, правового, фінансового, виробничого, кадрового та комерційного ризиків. Водночас керівництво ВАТ "Лукойл – Одеський НПЗ" вказало також на екологічний ризик, як важливий для господарської діяльності, оскільки підприємство платить великі кошти за шкідливі викиди та забруднення території.

Розрахуємо комплексну оцінку ступеня впливу груп ризиків на діяльність нафтопереробних підприємств. Для цього скористаємося формулою

$$S_{\text{комп}} = \sum_{i=1}^n S_i, \quad (1)$$

де: $S_{\text{комп}}$ – комплексна оцінка ступеня впливу груп ризиків;

S_i – оцінка ступеня впливу i -ої групи ризиків;

n – кількість груп ризиків, пов'язаних з діяльністю підприємства.

Комплексний показник треба аналізувати за такою шкалою:

- 0-14 – слабкий рівень впливу;
- 15-28 – незначний рівень впливу;
- 29-42 – помірний (середній) рівень впливу;
- 43-56 – високий (сильний) рівень впливу;
- 57-70 – надзвичайно сильний рівень впливу.

Таблиця 3 – Комплексна оцінка ступеня впливу груп ризиків

Назва підприємства	Комплексна оцінка ступеня впливу ризиків				
	0-14	15-28	29-42	43-56	57-70
ВАТ "Нафтохімік Прикарпаття"	▶ 46,08 ◀				
ВАТ "НПК — Галичина"	▶ 42,28 ◀				
ВАТ "Лукойл — Одеський НПЗ"	▶ 43,75 ◀				

За результатами комплексної оцінки ВАТ "Нафтохімік Прикарпаття" та ВАТ "Лукойл — Одеський НПЗ" потрапили до проміжку високого (сильного) рівня ризикованості. Це свідчить про загрозу ефективній діяльності підприємств у випадку настання несприятливих подій, ступінь впливу яких є сильним. ВАТ "НПК — Галичина" за показником комплексної оцінки ступеня впливу перебуває на межі середнього та високого рівнів впливу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, внаслідок виявлення груп ризиків і оцінки ймовірності їх виникнення та ступеня впливу, зауважимо, що функціонування нафтопереробних підприємств характеризується високою ризикованістю. Для більш повної оцінки слід дослідити найважливіші чинники, що впливають на виникнення ризикових ситуацій, та провести кількісну оцінку ризику. Подальші дослідження повинні бути спрямовані також на визначення основних методів оптимізації ризикових ситуацій.

Література

- 1 Звіти про фінансові результати ВАТ "Нафтохімік Прикарпаття", ВАТ "Нафтопереробний комплекс — Галичина" та ВАТ "Лукойл-Одеський нафтопереробний завод"
- 2 Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
- 3 Лук'янова В.В. Діагностика ризику діяльності підприємства: монографія / В.В. Лук'янова. – Хмельницький : ПП Ковальський В.В. – 2007. – 312 с.
- 4 Машина Н.І. Економічний ризик і методи його вимірювання : навчальний посібник / Н.І.Машина. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 188 с.
- 5 Старостина А. Три главных вопроса / А. Старостина, В. Кравченко, А. Суворов // Менеджмент и менеджер. – 2005. – № 7–8. – С. 9–13.
- 6 Устенко А.О. Діагностика ризиків господарської діяльності на підприємствах нафтогазового комплексу / А. О. Устенко, Л. І. Ріщук // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – К.: НУХТ, 2009. – № 30. – С. 110–112.

Стаття надійшла до редакційної колегії
26.10.10

Рекомендована до друку професором
В. П. Петренком